

1. קווי התפתחות העיקריים

במשך שנת 1986 עלה מדד המחירים לצרכן ב־19.7 אחוזים — קצב ממוצע של 1.5 אחוזים לחודש, לעומת 2.7 אחוזים בכל אחד מחמשת החודשים האחרונים של 1985. שיעור נמוך־יחסית זה של עליית המחירים מבטא את הצלחתה של תכנית החירום לייצוב המשק, שהופעלה ביוני 1985, ומטרתה העיקרית היתה בלימת אינפלציה בת עשור, שהגיעה למאות אחוזים בכל אחת מהשנים 1984 ו־1985. התפתחות המחירים לפי מדד המחירים לצרכן על פני השנה לא היתה אחידה: במשך הרביע הראשון שלה היה שיעורה של העלייה החודשית הממוצעת כ־0.6 אחוזים בלבד, ובשלושת הרבועים הבאים הוחש קצבה, אולם ללא מגמה ברורה. גם מדדי מחירים אחרים (ראה לוח־ג' 1 ודיאגרמה ג' 6) מצביעים על תמונה דומה — עלייה קלה של שיעור האינפלציה ברביע השני של 1986, ואחריה העדר מגמה, או אפילו סימני ירידה לקראת סוף השנה.

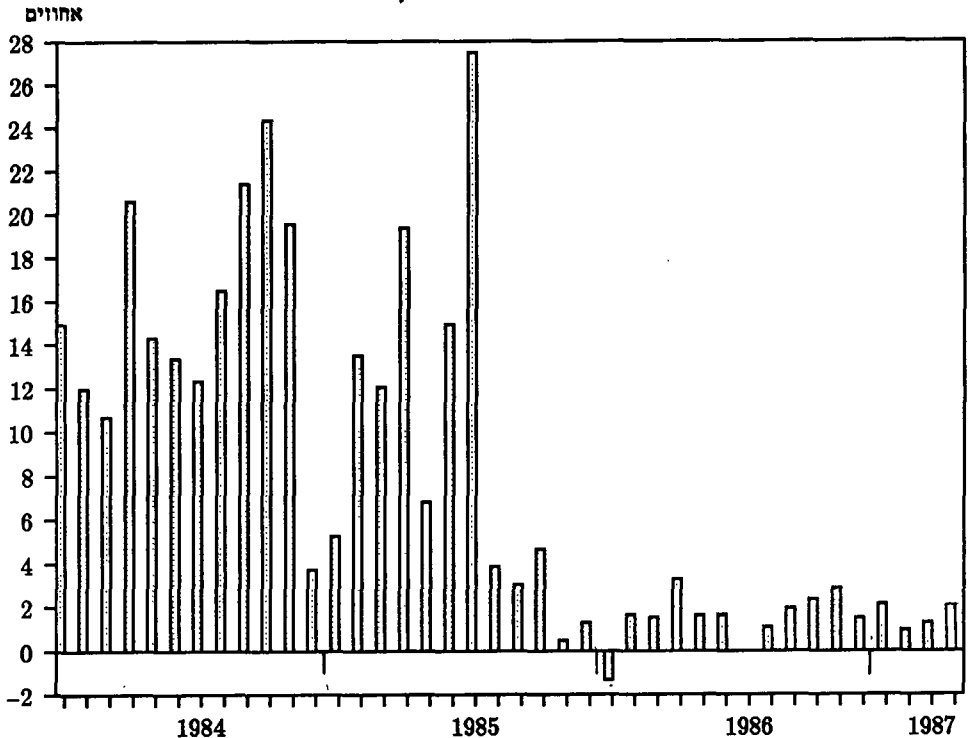
עליית מדד המחירים לצרכן בשנת 1986 משקפת גם שינוי דראסטי במחירים היחסיים של קבוצות המוצרים השונות המרכיבות את סל הצריכה: במשך השנה התייקרו במיוחד המחירים של תוצרת חקלאית (59.2 אחוזים) ושל שירותים (44.1 אחוזים), בעוד שסעיפי המדד האחרים (לפי ענף מקור) עלו במידה מתונה יחסית — תוצרת תעשייתית ותחבורה ב־12 עד 13 אחוזים, ובנייה ושירותי דיור ב־4.5 אחוזים; מחירי המים והחשמל אף ירדו ב־6.5 אחוזים, וזאת בעקבות ירידת מחירי הנפט.

במהלך 1986 המשיך שער החליפין לשמש אמצעי מרכזי לשמירת יציבות המחירים, לצד מדיניות פיסקלית ומוניטרית מצמצמת (המדיניות המוניטרית הוקלה השנה): שער החליפין של השקל יוצב לעומת הדולר עד אוגוסט, והחל מאוגוסט — כלפי סל המטבעות. במשך השנה (ובמיוחד במחציתה הראשונה) נחלשו שערי החליפין של הדולר במידה יוצאת דופן לעומת המטבעות של המדינות העיקריות האחרות שישראל סוחרת איתן. במשך השנה כולה יוסף השקל בכאחו אחד לעומת הדולר, ופוחת בכ־6 אחוזים לעומת סל המטבעות החדש¹. לאחר יציבות של כ־4 חודשים בשער החליפין של השקל כלפי סל המטבעות, בוצע בינואר 1987 פחות כלפי הסל בשיעור של כ־11 אחוזים, וזאת במסגרת עסקת חבילה, המקיפה שכר ומחירים. (את פרטי העסקה ראה בפרק א').

המחירים הדולריים של היבוא לישראל ירדו במשך שנת 1986 בכ־6 אחוזים, עקב ירידה או קיפאון במחירי תשומות בכלל וירידה חריפה של מחירי הנפט בפרט (כ־46 אחוזים, וזאת לאחר ירידה גם בסוף 1985). לעומת ירידה זו של מחירי התשומות, עלו במידה ניכרת מחירי היבוא לשימושים סופיים: מוצרי צריכה, בני קיימא ומוצרי השקעה התייקרו בכ־20 אחוזים. (מחירי היבוא מפורטים בלוח ז' 6.) בשכר הריאלי נמשכה מגמת העלייה, שהחלה ברביע האחרון של שנת 1985. גדלו הן כוח הקנייה של השכר והן העלות למעביד. גידול השכר הריאלי עלה במידה ניכרת על הגנור מההסכמים הקיבוציים. (ראה פרק ד', "התעסוקה והשכר"). התייקרות עלות העבודה תרמה, ככל הנראה, לעליית המחירים במשך השנה. התייקרותם של מוצרים (ובפרט שירותים) מייצור מקומי, שאין להם תחליפי יבוא קרובים, היתה גבוהה במידה ניכרת מזו של המוצרים האחרים, ובמינוח המקובל — חל לגביהם ייסוף ריאלי משמעותי במהלך

¹ משקלו של הדולר בסל הוא 60 אחוזים. כלפי המטבעות האחרים בסל פוחת השקל, בממוצע, ב־17 אחוזים, וכלפי המרק הנגרמי — בכ־26 אחוזים.

שיעור האינפלציה החודשי (מדד המחירים לצרכן), 1984 עד פברואר 1987

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

1986. יוצא דופן בין הבלתי סחירים הוא ענף הבנייה, שבו היתה התייקרות של 4.5 אחוזים בלבד, ובמינוח המקובל — פיחות ריאלי.

הייסוף הריאלי במשך 1986, על פי הגדרתו רלעיל (כמשחק בהתפתחות הדיפרנציאלית של רכיבי מדד המחירים לצרכן), נגרם רק בחלקו על ידי גידול הביקושים. השפעת גידול זה על המחירים היחסיים באה לידי ביטוי בעיקר בעלייה הרבה של מחירי שירותים פרטיים, בעקבות גידולו של הביקוש להם; אולם שני המקורות העיקריים לייסוף זה היו עלייתם התלולה של מחירי התוצרת החקלאית, עלייה שנבעה משיבושים בהיצע ובעיקר מפעולות של הסקטור הציבורי — העלאת אגרות ומחירי שירותים של סקטור זה וביטול תמיכות. צעדים שנועדו לצמצם את גירעונו של סקטור זה ולפעול בטווח הארוך יותר הן לשיפור מאזן התשלומים והן לייצוב המחירים.

למרות הפיחות, שבוצע בינואר 1987, לא הואץ קצב עליית המחירים (על פי מדד המחירים לצרכן) ברביע הראשון של 1987 (עלייה חודשית ממוצעת של 1.5 אחוזים במשך הרביע) — אך כתוצאה מהפיחות הואץ מדד המחירים הסיטוניים של התפוקה התעשייתית ברביע זה. ההבדל בתגובותיהם של שני המדדים נעוץ, קרוב לוודאי, בשתי סיבות עיקריות: (א) מדד המחירים הסיטוניים מורכב בעיקרו ממחירי מוצרים שיש להם תחליף יבוא קרוב, או שיש ליצרן אלטרנטיבה לייצאם — ולפיכך אמורים מחירים אלו לעלות

לוח ג'1

מדרי מחירים נבחרים, 1983 עד הרביע הראשון של 1987
(העלייה או הירידה (-) במשך התקופה, מונחים שנתיים, אחוזים)

1987	1986				1985				1986	1985	1984	1983	
	I	IV	III	II	I	IV	III	II					
													מדרי מחירים לצרכן
19	30	13	30	8	29	247	361	221	20	185	445	191	מדד המחירים לצרכן
24	10	13	46	9	-2	416	464	456	19	255	382	201	מדד המחירים המבוקרים ¹
18	36	13	26	7	38	214	340	187	20	172	459	188	מדד המחירים הלא-מבוקרים
22	20	15	30	3	28	234	389	217	17	186	438	194	המדד הכללי ללא ירקות ופירות
23	4	7	48	15	1	292	375	269	17	189	424	209	מוון (ללא ירקות ופירות)
-9	249	-6	18	95	30	532	93	280	65	179	553	140	פירות וירקות
18	35	2	13	-26	63	192	352	237	4	192	467	197	מחירי ירדות
32	12	11	22	16	33	203	233	205	15	153	447	202	מדרי מחירים סיוניים לתעשייה
													מדרי מחירי תשומות
35	18	22	36	21	29	162	221	185	24	136	476	178	בבנייה למגורים
39	11	19	25	18	38	177	185	260	18	150	418	188	בסלילה
30	-5	11	1	17	34	166	287	269	6	167	423	206	בחקלאות
													שער החליפין הרשמי
36	-1	-2	0	-0	4	92	368	226	-1	135	493	220	לעומת הדולר
55	3	5	8	8	14	126	379	241	6	154	462	206	לעומת סל המטבעות החדש

1) מדד מחירי המוצרים המבוקרים כולל את הסעיפים הבאים במדד המחירים לצרכן: קמח, ביצים, בשר קפוא, עופות קפואים, שמנים ומרגרינה, חלב ומוצריו, מסי עירייה, חשמל, מים וגז לשימוש ביתי, גז ילדים, חינוך יסודי, בית ספר תיכון, סיגריות וטבק, נסיעות עירוניות ובין-עירוניות, שירותי רואר וטלפון. משקל המחירים המבוקרים במדד המחירים לצרכן הוא כ-20 אחוזים.

ה מ ק ו ר : חלשבה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

לוח ג'-2

מודד המחירים לצרכן לפי ענפי המשק, 1984 עד הרביע הראשון של 1987
(העלייה או הירידה (-) במשך התקופה, מונחים שנתיים, אחוזים)

המשקל ב-1980	1984	1985	1986	1985				1986				1987
				I	II	III	IV	I	II	III	IV	
1000.0	445	185	20	221	361	247	29	8	30	13	30	19
79.4	540	192	59	299	127	522	30	80	29	-5	190	-8
453.0	441	158	12	173	359	205	16	4	25	11	12	12
273.5	449	143	9	123	365	154	32	-8	15	13	18	0
196.6	464	191	4	236	353	190	63	-25	14	2	36	8
36.4	297	289	-7	589	468	487	-0	-13	-25	6	11	6
62.1	445	241	13	484	528	360	-20	20	28	9	-3	25
172.5	423	207	44	199	431	274	48	39	65	40	34	26
38.8	471	286	58	245	817	307	73	49	187	21	20	10
58.1	446	203	39	198	369	299	52	33	35	58	33	25
75.6	378	191	51	169	347	269	62	54	36	53	61	46

ח מ ק ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ג'-3

ממוצעים של מדדים נבחרים, 1974 עד הרביע הראשון של 1987
(העלייה או הירידה (-) בממוצע לעומת התקופה הקודמת, אחוזים)

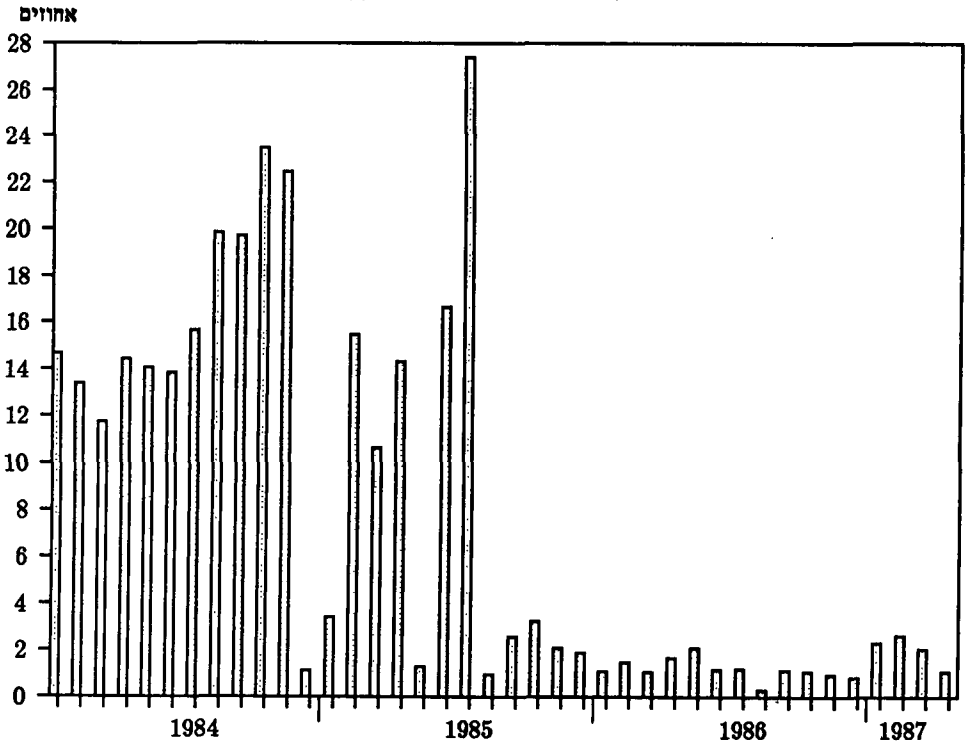
1987	1986	1985									ממוצע		
											ממוצע -1979	ממוצע -1974	
I	IV	III	II	I	IV	III	II	I	1986	1985	1984	1978	
מדדי מחירים לצרכן													
5	7	3	7	1	9	48	47	29	48	305	161	39	מדד המחירים לצרכן
5	3	3	9	0	0	71	58	38	50	376	155	18	מדד המחירים המבוקרים ¹
5	7	3	6	1	11	42	45	28	48	290	163	63	מדד המחירים הלא-מבוקרים
5	5	4	6	1	7	49	48	28	46	303	161	39	המדד הכללי ללא ירקות ופירות
5	1	5	7	2	1	61	46	29	46	312	167	42	מזון (ללא ירקות ופירות)
10	29	-7	10	9	43	24	31	45	80	331	156	40	פירות וירקות
4	8	0	3	-6	11	40	50	33	32	297	176	33	מחירי ירקות
6	3	3	5	4	7	44	36	27	45	266	167	43	מדדי מחירים סיוניים לתעשייה
מדדי מחירי תשומות													
7	5	7	6	6	3	40	36	28	47	246	164	39	בבנייה למגורים
7	4	5	4	6	7	40	34	32	46	255	167	47	בסלילה
4	-0	2	1	5	6	42	42	31	39	280	167	43	בזקלאות
שער החליפין הרשמי													
8	-0	0	-0	0	-0	47	38	36	26	302	156	34	לעומת הדולר
11	1	4	2	4	4	54	44	31	45	308	141	54	לעומת סל המטבעות ²

(1) מדד מחירי המוצרים המבוקרים כולל את הסעיפים הבאים במדד המחירים לצרכן: קמח, ביצים, בשר קפוא, עופות קפואים, שמנים ומרגרינה, חלב ומוצרים, מסי עירייה, חשמל, מים וגז לשימוש ביתי, גז ילדים, חינוך יסודי, בית ספר תיכון, סיגריות וטבק, נסיעות עירוניות וביד-עירוניות, שירותי רואר וטלפון. משקל המחירים המבוקרים במדד המחירים לצרכן הוא כ-20 אחוזים.

(2) סל של 5 מטבעות: ארה"ב, גרמניה, בריטניה, צרפת והולנד.
ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

דיאגראמה ג' - 2

שיעור האינפלציה החודשי (מדר המחירים הסיטוניים), 1983 עד פברואר 1987

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

כמעט במלוא שיעור הפיחות תוך תקופה קצרה. לעומת זאת, במדר המחירים לצרכן יש משקל רב למוצרים שמחירים נקבע בשוק המקומי, ולפיכך השפעת הפיחות עליהם עקיפה, מתמשכת יותר, ובתנאים מסוימים (למשל בזמן אבטלה) אינה בהכרח מלאה. (ב) מדר המחירים לצרכן הושפע מיירידה של מחירי התוצרת החקלאית ומיירידות עונתיות בסעיפי מדר אחרים, שקיוונו, לפחות חלקית, את השפעות הפיחות בתקופה זו.

2. תהליך עליית המחירים ב־1986 והשינויים במחירים היחסיים

במחצית השנייה של שנת 1985 ננקטה, לראשונה מזה עשור, מדיניות יעילה לעצירת התהליך האינפלציוני, ששרר בישראל כעשר שנים. תכנית החירום לייצוב המשק הביאה להאטה דראסטית של קצב האינפלציה לשיעורים חודשיים ממוצעים של כ־2.7 בחמשת החודשים האחרונים של 1985 ו־1.5 אחוזים ב־1986².

² נוסף על בלימת האינפלציה היו לתכנית שני יעדים נוספים: (א) הגדלת רווחות מטבע החוץ ושיפור החשבון השוטף; (ב) הכשרת הקרקע לחירוש הצמיחה במשק.

התכנית נפתחה בפיתוח חרפעי גדול (18.8 אחוזים) ובהחלטה לייצב את שער החליפין של השקל לעומת הדולר סביב 1.5 שקלים — בתנאי שתישמר היציבות בשכר. מחיריהם של מרבית המוצרים והשירותים הועלו ב־17 אחוזים, למעט עלייה ששיעורה עד 100 אחוזים במחירי מוצרים ושירותים מסובסדים. (מרביתם התייקרו ב־45 עד 75 אחוזים.) במסגרת הסכם בין הממשלה, ההסתדרות והמעסיקים, הוחלט על הקפאת מחירים כללית, הסדר תוספת היוקר הושעה חלקית, והוסכם שמחורש אוקטובר 1985 יחול הסדר חדש. הופעלה מדיניות מוניטרית מרסנת, וננקטו אמצעי פיסקליים שנועדו לרסן ביקושים — כדי לשפר את מאזן התשלומים, ולסייע בתהליך עצירת האינפלציה. אמצעי המדיניות הפיסקליים שנקטו היו קיצוץ בצריכה הציבורית, והקטנת ההכנסה הפנויה באמצעות העלאת מסים וצמצום תמיכות (כלומר הגדלת הכנסות הממשלה נטו).

במהלך 1986, כמו ב־1985, שימש ייצוב שער החליפין של השקל מכשיר מרכזי לייצוב רמת המחירים. מדיניות ייצוב שער החליפין נתמכה בתקציב כמעט מאוזן של הסקטור הציבורי ובמדיניות מוניטרית מרסנת (אם כי זו הוקלה השנה). עד אוגוסט יוצב שער החליפין של השקל לעומת הדולר, ומאוגוסט ועד ינואר 1987 — לעומת סל המטבעות. מחמת ההיחלשות הניכרת של הדולר כלפי המטבעות האחרים שבסל, יוסף השקל לעומת הדולר במשך השנה באחוז אחד בקירוב, ואילו לעומת המטבעות האחרים פחת השקל. המרק הגרמני, למשל, התייקר לעומת השקל בכ־26 אחוזים, כממוצע. במשקלות הסל פחת השקל כלפי כל המטבעות העיקריים (למעט הדולר) בכ־17 אחוזים, והסל כולו פחת בכ־6 אחוזים.

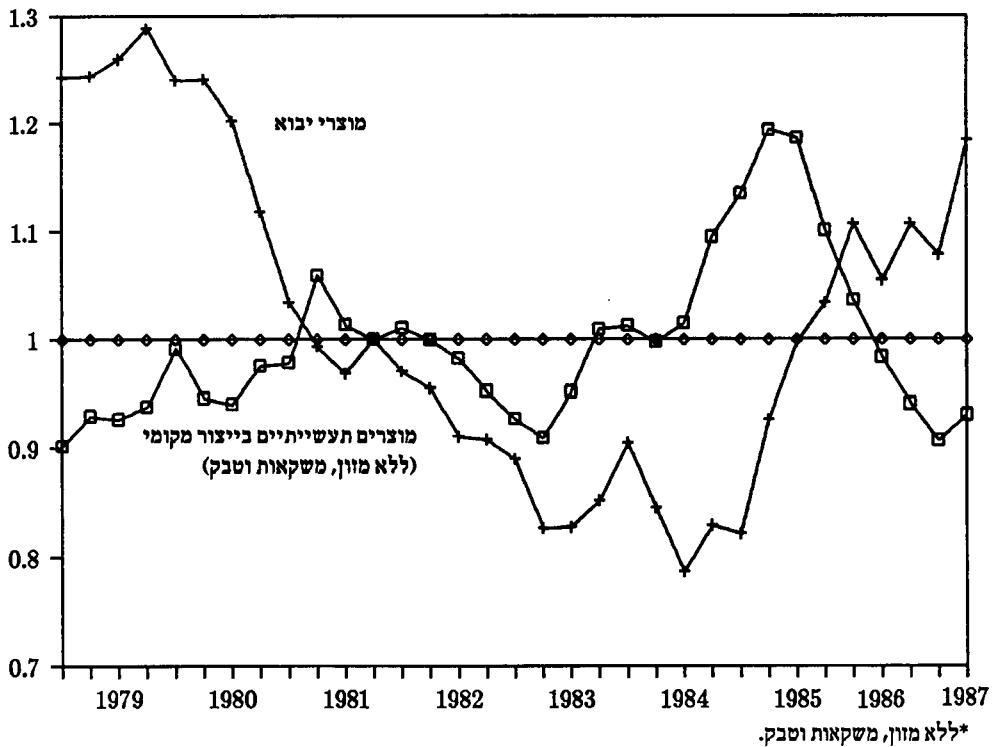
השיעור הנמוך של הפיתות כמשך השנה משתקף בשיעורה המתון־יחסית של התייקרות מוצרים שמחיריהם מושפעים מהסחר הבינלאומי; מדר המחירים של מוצרים תעשייתיים (במדר המחירים לצרכן) עלה בכ־12 אחוזים בלבד, ומדר המחירים הסיטוניים של התפוקה התעשייתית עלה בכ־16 אחוזים³ עלייה זו תואמת בקירוב את עליית המחירים של מוצרים תעשייתיים בחו"ל ואת פיתות שערי השקל, שנגזר במשך השנה משיטת ייצוב השער. (ראה דיאגרמות ג'–3 וג'–4) התפתחות זו של מחירי המוצרים הנסחרים במסחר בינלאומי היא ההתפתחות הצפויה כתוצאה מהשימוש בשער החליפין כעוגן למערכת המחירים: מחירי המוצרים הסחירים אמורים לנוע בקשר הדוק למדי עם מחיריהם בעולם, ואילו מחירי המוצרים האחרים (אלו שאינם ניתנים למסחר בינלאומי, בגלל הוצאות הובלה גבוהות או מחסומים מינהליים) ישתנו יחסית אליהם, על פי תנאי הביקוש וההיצע הספציפיים בשווקים של מוצרים אלו. כך תגרום עלייה כללית של הביקושים במשק להתתייקרות המוצרים שאינם נסחרים במסחר בינלאומי, לגידול עודף היבוא של המוצרים הנסחרים ולייסוף ריאלי — ואילו ירידה כללית של הביקושים תזויל את המוצרים הבלתי סחירים, תצמצם את עודף היבוא ותביא לפיתות ריאלי⁴. בשנת 1986 עלה גידולם של השימושים במשק על גודלו של התוצר. כצפוי, התבטא גידול זה של עודף הביקוש הן בהתרחבות של עודף היבוא והן בייסוף ריאלי: מחיריהם של המוצרים הלא־תעשייתיים, שרובם אינם סחירים, עלו במשך 1986 בכ־23.5 אחוזים — כפליים ויותר מאלו של מוצרי התעשייה.

³ למעט סעיף המזון (שהתייקר עקב ביטול תמיכות כרכיז השני של 1986), העלייה בשני מדדים אלו נמוכה יותר.
⁴ מחירי המוצרים התעשייתיים אינם המחירים היחידים בארץ המושפעים מאוד מאפשרויות הסחר הבינלאומי — אולם לגביהם יש נתונים זמינים להשוואה. את הממצאים המתייחסים למוצרים אלו יש לראות כאינדיקציה לגבי המוצרים הסחירים בכללם.

⁵ א. גם שינויים בביקוש ובהיצע המקומיים של מוצרים הנסחרים במסחר בינלאומי עשויים לגרום שינוי במחיריהם במשק, בגלל קיומם של הוצאות הובלה, מכסים, מגבלות מוסדיות ותחרות לא־משוכללת, אולם טווח השינוי יהיה קטן יחסית לשינויים הנגרמים במחירי מוצרים שאינם נסחרים במסחר בינלאומי.

ב. אם המחירים במשק קשיחים כלפי מטה — הרי משטר שער חליפין קבוע, יחד עם יציבות מחירים בחו"ל, לא יאפשרו התממשות פיתות ריאלי בטווח הקצר, גם כאשר זה מתחייב מכוחות השוק.

מחיר התוצרת התעשייתית במדד המחירים לצרכן* לעומת מחיר מוצרי צריכה מיובאים בשער חליפין רשמי, 1975 עד 1987
(1981=100)

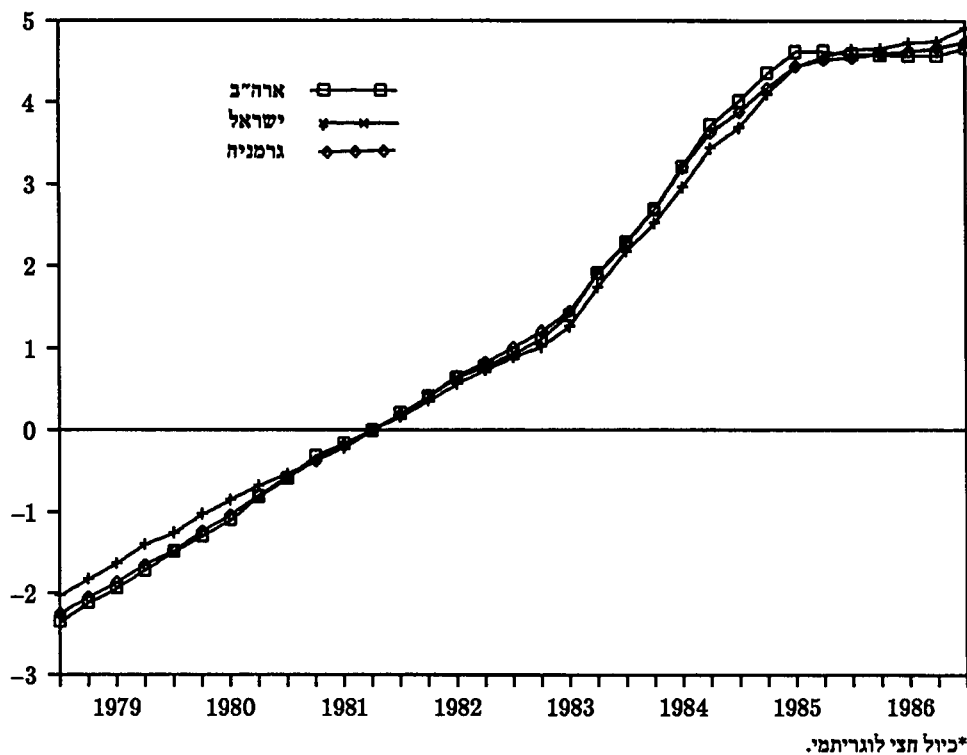
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ועיבודי בנק ישראל.

ברם, בחינת מדד המחירים לצרכן מורה, כי עליית מחירים שניתן לייחסה ישירות לגידול בביקושים חלה רק בסעיף אחד — שירותים פרטיים — שמשקלו קטן יחסית. (ראה לוח ג'-2). עליות מחירים (מעבר למחירי התעשייה) בסעיפים אחרים של המדד מוסברות בעיקר בצד ההיצע — בגורמי היצע מקריים בחקלאות ובמדיניות ממשלתית של ביטול תמיכות, העלאת אגרות והעלאות ישירות של מחירי שירותים שמספק הסקטור הציבורי. גורמים אלו הם שתורמו אפוא את התרומה המכרעת לייסוף הריאלי, כפי שהוא מתבטא במדד המחירים לצרכן. ייתכן, כי המשקל הנמוך-יחסית של גידול הביקושים בהסבר הייסוף נובע בחלקו מהטיות סטטיסטיות, אולם סיבתו העיקרית נעוצה באי האחידות שאפיינה את הביקושים: גידול זה התרכז במוצרים סחירים, ולפיכך התבטא ישירות בעורף היבוא, ללא התרחבות הייצור המקומי של מוצרים שאינם נסחרים במסחר בינלאומי על חשבון הנסחרים, ועליית מחירים היחסי כתוצאה מכך.

- א. מדד המחירים לצרכן הוא היחיד המאפשר סקירה שיטתית של התפתחות המחירים היחסיים במשך השנה. עם זאת כיוון שמדד זה אינו משקף את הרכב התוצר, עלול הניתוח באמצעותו לעוות את העוצמה היחסית של תופעות שונות.
- ב. גם כמוצרים התעשייתיים, הסחירות אינה מלאה, וחלק מעליית המחירים נבע, ללא ספק, מלחצי ביקוש.

דיאגרמה ג'-4

מדדי מחירים מיטוניים בישראל, בארצות ובגרמניה בשער הליימן רשמי, 1979 עד 1986

* כיול חצי לוגריתמי.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ועיבודי בנק ישראל.

עליית המחירים של תוצרת חקלאית נובעת בעיקר מגורמי היצע — שילוב של נזקי טבע, שצמצמו את היצע הירקות, ואיסור מלא על יבוא ירקות למשק. בגלל איסור זה, המלווה בביקוש קשיח, מוצאת כל תנועה הנגרמת בהיצע המקומי ביטוי חריף במחירים.

התייקרות השירותים מוסברת חלקית בגורמי ביקוש, אולם נובעת בעיקר ממדיניות פיסקלית, שנועדה לצמצם את גירעון הסקטור הציבורי. במסגרת מדיניות זו הועלו מסים ומחירים של שירותים שמספק הסקטור הציבורי: הארנונה הכללית הועלתה בכ-70 אחוזים, התשלומים לגני ילדים ולבתי ספר הועלו בכ-50 עד 90 אחוזים, ושירותי קופת חולים — בכ-44 אחוזים. בממוצע עלו מחירי השירותים הציבוריים במשך שנת 1986 בכ-39 אחוזים, לעומת עלייה בת 12 אחוזים בלבד במחירי התוצרת התעשייתית. (ראה לוח ג'-3.) גם מחירי שירותים שנותן הסקטור הפרטי עלו במידה ניכרת, אם כי פחותה. חלק מההסבר לכך נעוץ, כנראה, בעליית מחיריהם של השירותים הציבוריים המקבילים (למשל שירות רפואי פרטי) — אולם עיקרה של ההתייקרות מוסבר בהתגברות הביקוש בשנת 1986, לאחר ירידתו בשנתיים שקדמו לה. עיתויה של עליית המחירים הושפע, כנראה, מהסרת הפיקוח על המחירים.

הזעזועים במשק והנסיונות החוזרים ונשנים להקטין את השכר ואת ההכנסה הפנויה הביאו בשנים 1984 ו-1985 לירידת הביקוש לשירותים אלו: על פי החשבונאות הלאומית פחתה הצריכה הפרטית של "שירותים אחרים" בכ-4 אחוזים בשנתיים אלו. ירידה זו של הביקושים, ועמה הפיקוח על המחירים, מיד לאחר הפעלת

התכנית לייצוב המשק באמצע 1985, שחקו את המחיר היחסי של השירותים. כאמור, בשנת 1986 שב הביקוש לשירותים אלו וגרל, כפי שמשקף בעלייה בת 5 אחוזים בצריכה הפרטית של "שירותים אחרים". גידול הביקוש, יחד עם הסרת הפיקות, הביאו לתנועה חזקה של התאמת כמויות ומחירים, במשך 1986 כולה. התפתחות המחיר היחסי אלו לאורך זמן (ראה דיאגרמות ג'-5 וג'-6) מורה, כי חלק מההתייכרות ב-1986 הוא חזרה למחיר היחסי ששרר בעבר, וחלק ממנה הוא חריגה ממחיר זה. ייתכן שבחלק מהשירותים טרם נסתיימה התאמת המחירים, ואילו באחרים היתה התאמת יתר, ובמחיריהם צפויה ירידה.

המחיר היחסי של שירותי בנייה ודירור ירד במשך שנת 1986. ההתפתחויות בענף זה מוסברות בפירוט בפרק ו', "ענפי המשק".

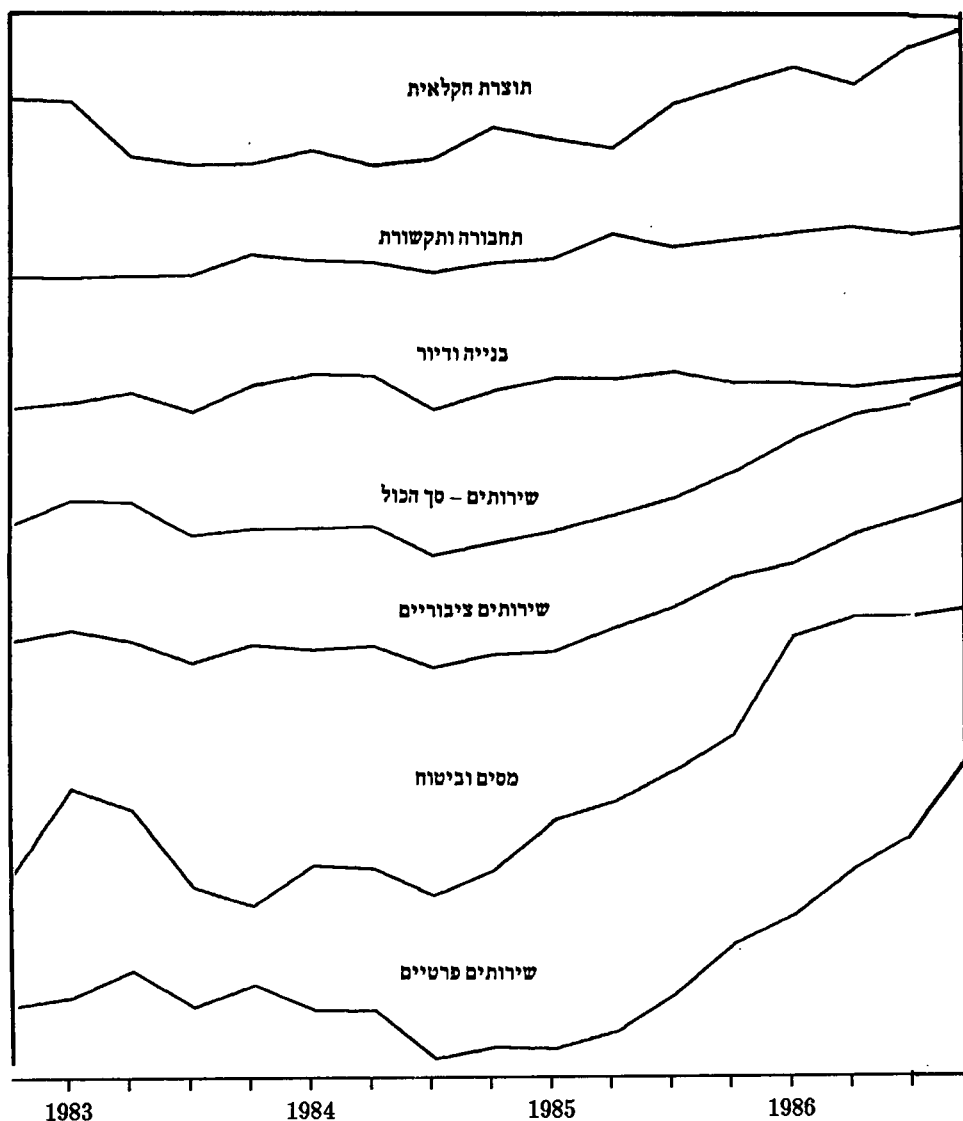
ההוזלה הניכרת של התשומות בכלל ושל הדלק בפרט ניכרת בסעיפי התחבורה והתקשורת, החשמל והמים: המחיר היחסי של תחבורה ותקשורת לא השתנה במשך השנה — תוצאה מהשילוב של הקטנת התמיכה מחד גיסא והוזלת הדלק מאידך. מחירי החשמל והמים ירדו ב-4.5 אחוזים במשך השנה — גם זאת עקב השילוב של הוזלת הדלק וביטול תמיכות, שקיוו חלק מהוזלה זו.

בסוף 1985 ובמשך שנת 1986 התייקרה במידה ניכרת עלות העבודה ליחידת תוצר. (ריון מפורט ראה בפרק ד', "התעסוקה והשכר"). אין לנו הסברים משביעי רצון להתייכרות זו, אולם ייתכן מאוד, כי היא נבעה מחלקה, מהסכמי השכר, שנחתמו במהלך 1985 (ואולי אף לפני כן), ולא שיקפו את כוחות השוק של 1986. גורם אפשרי נוסף להתייכרות היה הפער שבין ציפיות הפירמות לגבי הפיחות ולגבי האינפלציה ובין שיעוריהם הנמוכים יותר בפועל: כתוצאה מכך, תוספות שכר נומינליות — שהיו אמורות להישחק על ידי האינפלציה הצפויה, ולא נשחקו — הפכו לתוספות ריאליות. ייתכן שגם שינוי המחירים היחסיים, שנבע משערי החליפין בין הדולר למטבעות האירופיים, תרם לעליית השכר הריאלי הממוצע: פירמות שמצבן השתפר בעקבות השינוי העלו שכר, ואילו באחרות תהליך ההתאמה למצב החדש טרם נסתיים, והוא מתנהל לאיטו — בין השאר, בגלל קשיחות כלפי מטה בשכר. ההתייכרות שנבעה ממדיניות צמצום גירעונה של הממשלה (העלאת אגרות, עליית מחירי שירותים שמספק הסקטור הציבורי וביטול תמיכות) ומפגעי הטבע בחקלאות תרמה אף היא לעליית השכר, וזאת באמצעות מנגנון תוספת היוקר — אך כיוון שעליית השכר במשך השנה היתה גבוהה בהרבה מהמתחייב מן ההסכמים הקיבוציים, אין לייחס למנגנון תוספת היוקר משקל רב בהסבר עלייתו של השכר בשנת 1986. ייתכן כי ההתאוששות, שניכרה בפעילות הכלכלית במחצית השנייה של השנה, הוסיפה לעליית השכר ממד של ביקוש. העלייה התלולה ביותר בשכר היתה בענף השירותים הפרטיים. בענף זה גדלה גם התעסוקה, ועל כן קשה לדעת, אם עליית השכר היתה תולדה של גידול הביקוש בלבד — או שמא היה בה רכיב אקסוגני, ואם כך, היתה עליית השכר אחד הגורמים להתייכרותם של שירותים אלו.

לפי האמור לעיל נראה, כי עליית השכר במשק לא תאמה במלואה את הכוחות הכלכליים, אלא נבעה, במידה משמעותית, מגורמים מוסדיים ומטעות בציפיותיהן של הפירמות לגבי שיעורי האינפלציה והפיחות. משום כך גרמה עלייה זו להתייכרות המוצרים והשירותים הלא-סחירים, פגעה בכוח התחרות של המוצרים הסחירים בחו"ל, ואולי גם העלתה מעט את מחיריהם בארץ. כך תרמה עליית השכר לייסוף הריאלי שנמדד במשק. הנחה זו היא שעמדה ביסוד הפיחות, שבוצע בינואר 1987 במטרה לשחוק את השכר הריאלי, וכך למנוע פגיעה במאזן התשלומים ועלייה באבטלה. לפי התפתחות השכר במהלך 1987 יהיה ניתן לדעת, אם אכן פעלו ב-1986 כוחות שוק להורדת השכר הריאלי, וזו נתעכבה בשל קשיחותו של השכר הנומינלי כלפי מטה, בעיה שנפתרה על ידי פיחות — או שמא נבעה עליית השכר מסיבות אחרות, והמשק יצטרך להתמודד עם בעיה זו בעתיד, ללא פיחותים.

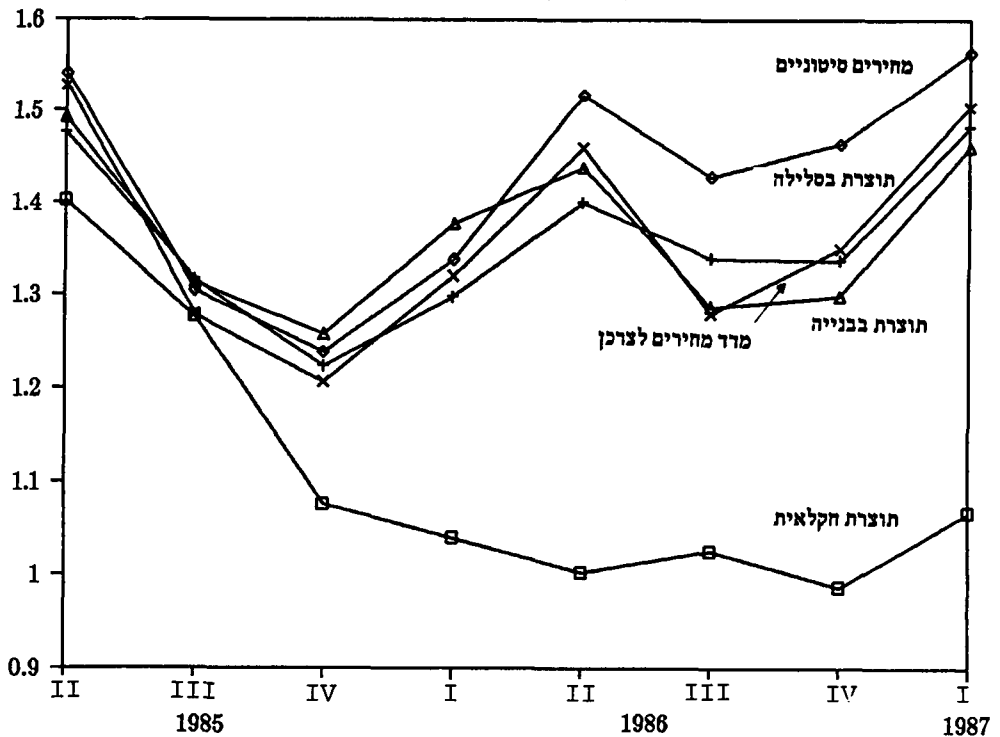
אפשרות נוספת היא שדרך קביעת השכר בישראל יוצרת "גרעין קשה" של עלייה נומינלית בשכר מדי שנה בשנה, ועד שדרך זו תשונה, היא עלולה לחייב גם "גרעין קשה" של פיחות ואינפלציה, כדי למנוע עלייה רבה מדי של עלות העבודה, אבטלה ונזקים למאזן התשלומים.

דיאגרמה ג' - 5
 מדדי מחירים יחסיים של ענפי מקור במדר המחירים לצרכן לעומת
 ענף התעשייה*, 1983 עד 1986
 (ממוצע רבעוני, 1983=100)

*ללא מזון משקאות וטבק.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ועיבודי בנק ישראל.

דיאגרמה ג'-6
 התפתחות מודי מחירים נבחרים, 1985 עד הרביע הראשון של 1987
 (במשך הרבעון, 100=פברואר 1985)

3. הפיקוח על המחירים

תכנית החירום לייצוב המשק לוותה בפיקוח על המחירים — שהקיף 90 אחוזים מסל הצריכה הפרטית. (מחוץ לפיקוח היו בעיקר מוצרי חקלאות), ומטרתו העיקרית היתה שבירת האינרציה האינפלציונית. ב־1986 החלה הפשרת הפיקוח; בינואר 1987 היו בפיקוח רק כ־46 אחוזים מהמוצרים, והכוונה היא כי עד סוף 1987 ייוותרו בפיקוח רק 25 אחוזים מהמוצרים והשירותים — הרמה ששררה בישראל בעבר, וכללה כמה מונופולים ומוצרי יסוד.

הפיקוח על המחירים נוהל ככל הנראה בגמישות, ולא ניכרו בשווקים בעיות של מחסור ושוק שחור; זאת בהתאם למטרה המקורית — שבירת האינרציה האינפלציונית. יתר על כן: ייתכן כי בענפים שקיימת בהם התחרות מונופוליסטית תרם הפיקוח להגדלת התפוקה ולהורדת המחיר גם יחד.

כיום נראה, כי להמשך הפיקוח אין תפקיד חשוב בייצוב המחירים, ולעומת זאת אין ספק כי עצם התהליך הביורוקרטי של פיקוח והורקקות בלתי פוסקת של פירמות לאישורים יוצר במשק עיוותים, גם אם אין מוצאים בשווקים עדויות למחסור. הסיבה העיקרית להמשך הפיקוח היא דרישת ההסתדרות, כחלק מעסקת החבילה של ינואר 1987, כי מסגרת הפיקוח על המחירים תישמר.

לוח ג'-4

מדד המחירים לצרכן לפי ענפי המשק, 1984 עד הרביעי הראשון של 1987
(העלייה או הירידה (-) בממוצע לעומת התקופה הקודמת, אחוזים)

משקל ממוצע 1979-	ממוצע 1984	1985	1986	1985					1986				1987
				I	II	III	IV	I	I	II	III	IV	I
				1986	1985	1984	1983	1982	1981	1980	1979	1978	1977
מדד המחירים לצרכן	1000.0	161	305	48	29	47	48	9	1	7	3	7	5
תוצרת חקלאית	79.4	321	345	79	46	33	33	36	8	11	-5	24	10
תוצרת תעשייתית	453.0	383	285	40	24	44	48	4	1	4	3	3	3
ללא מזון, משקאות וטבק	273.5	372	270	35	21	42	40	8	-1	3	2	5	
שירותי בנייה ודירור	196.6	403	295	33	33	50	40	11	-6	3	1	8	3
השמל ומים	36.4	335	371	28	35	67	73	-1	-2	-5	-2	2	2
תחבורה ותקשורת	62.1	412	394	43	43	58	74	-3	0	9	3	-0	4
שירותים	172.5	340	308	78	27	49	49	14	8	14	9	8	7
מסים וכיסוח	38.8	298	401	108	35	73	49	19	10	31	6	5	3
שירותים ציבוריים	58.1	357	306	74	27	44	52	15	9	7	10	10	7
שירותים פרטיים	75.6	332	272	82	25	42	46	18	11	9	11	11	12

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.